

PLATON'UN PHAIDON'UNDA SOKRATES'İN SAVUNMASI

Ayşe SÖNMEZ YAKUT*

Öz

Sokrates M.Ö. 399 yılında “dinsizlik” ve “gençlerin ahlakını bozma” gerekçesiyle mahkeme önüne çıkarılmış ve ölümü istenmiştir. Platon Apologia adlı eserinde, Sokrates'in mahkemede Atinalılar'ın huzurunda, sürdürdüğü felsefi yaşam şeklinin doğruluğunu savunduğunu ve bundan ölüm pahasına vazgeçmediğini belirtmiştir. Platon, Phaidon adlı eserinde ise, dostları huzurunda kendini savunan Sokrates'i ölümden sonra daha iyi ve bilge insanlarla birlikte olacağına inanan, ölüm karşısında korkusuzluk gösteren ve bir filozofun ölümü arzulaması gerektiğini ifade eden “gerçek” bir filozof olarak sunmuştur. Bu eserde, Sokrates dostlarının garip karşıladığı bu korkusuzluğa mantıksal bir düzlemde açıklık getirmeye çalışırken; aynı zamanda, öleceğinden dolayı üzülmeişinin ve sevdiklerini bırakıp gitme konusundaki kararlılığının savunusunu yapmaktadır. Sokrates'in, ölümlerle birlikte ruhun bedenden ayrılmasına ve kendi başına kalarak salt bilgelige ulaşmasına dayanan bu savunusu, diyalogun ilk bölümünü oluşturmakta ve 63e8-69e5 kesitleri arasında yer almaktadır. Bu çalışmada, ilgili kesitler incelenerek ölümü arzulayan Sokrates'in, dostlarının huzurunda, bu hususta kendini haklı göstermek için ileri sürdüğü savlar ele alınacaktır. Böylece, Sokrates'in mahkeme huzurunda yaptığı savunuyu içeren Apologia'daki düşüncelerin Phaidon'daki düşüncelerle paralel gittiği; ancak, ölümlerle ilgili düşüncelerinin daha da derinleşerek farklı bir boyuta ulaştığı görülecektir.

Anahtar Kelimeler: Sokrates, savunma, ölüm, ruh, beden

Abstract

The Defense of Socrates in Plato's Phaedo

In 399 B.C., Socrates was tried for “impiety” and “moral corruption of young people” and his death was claimed. Plato in his Apology, stated that Socrates in court, in front of the Athens, defended the truth of philosophical life which he had

* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, asonmez@ankara.edu.tr.

maintained and did not give up this at the expense of death. Plato in Phaedo, presented Socrates, who defended himself in front of his friends, as a “real” philosopher who believes that he will be with better and wiser people after death, who shows fearlessness in the face of death and states that a philosopher should desire the death. In this work, Socrates, while trying to clarify logically this fearlessness that his friends found strange; at the same time, defends his determination not to grieve at dying and to leave his friends. This defense of Socrates, which is based on the separation of soul from the body at death and the attainment of absolute wisdom by itself, composes the first part of the dialogue and is among the sections 63e8-69e5. In this study, the arguments that Socrates, who desires death, proposed to his friends in order to justify himself in this matter, will be discussed. Thus, it will be seen that the thoughts of Apology which contains the defense of Socrates in court, is parallel to the thoughts in Phaedo; but, are deepened further and reached a different dimension.

Key words: Socrates, apology, death, soul, body

Sokrates’in Suçlanması ve *Apologia*’daki Savunusu

Filozofların çoğundan farklı olarak, askerî seferler dışında Atina’dan ayrılmayan ve ömrü boyunca insanların doğruyu bulup çıkarmaları için (τὸ ἀληθὲς ἐκμαθεῖν) çabalayan Sokrates (Diog. Laert. II.22), M.Ö. 399 yılında yetmiş yaşındayken, “dinsizlik” (ἀσεβεία) ve “gençlerin ahlakını bozma” (τῶν νέων διαφθορά) gerekçesiyle suçlanarak mahkeme önüne çıkarıldı. Davayı açan, kendisi gibilerin aptal olduklarını ortaya çıkardığı¹ için Sokrates’e bilenen ve insanları ona karşı kışkırtan Anytos’un davayı açmaya ikna ettiği Meletos idi (Diog. Laert. II.38).² Anytos ve Lykon’un desteğini alan Meletos, Sokrates hakkında şu suçlamada bulundu:

¹ Bk. Plat. Men. 89e-95a.

² Sokrates’e göre; kendisine atılan iftiralar, özellikle de, Pythia’nın Khairrephon’a bütün insanların en bilgesinin Sokrates olduğu kehanetini bildirmesiyle baş göstermiştir (Plat. apol. 20e-21a; Ksen. apol. 14; Diog. Laert. II.38). Bu kehanetin anlamını aramaya koyulan Sokrates, önce bir devlet adamı olan Anytos’un yanına giderek kendisini bilge sanan Anytos’un hiçbir şey bilmediğini göstermeye çalışmış ve onun düşmanlığını kazanmıştır. Sokrates daha sonra aynı amaçla ozanların ve el sanatkârlarının yanına gitmiş ve onların da kendilerini bilge sandıklarını görünce bilgeliklerini çürütmüştür. (Plat. apol. 21c-23a). Sokrates Meletos’un ozanlar adına, Anytos’un zanaatkârlar ve devlet adamları adına, Lykon’un da hatipler adına kendisine bilmediğini düşünür (Plat. apol. 23e; Diog. Laert. II.39). Tüm bu yaşananların kışkırtmasıyla, Sokrates’in mahkeme önüne çıkarıldığı bu davada resmî olarak Meletos suçlamada bulunmuştur (Diog. Laert. II.40).

“Sokrates devletin inandığı tanrılara inanmamakla ve başka birtakım tanrılar getirmekle suç işlemektedir; ayrıca gençlerin ahlakını bozmakla da suçludur. İstenen ceza ölüm.”³

Sokrates bu suçlamalar karşısında, yargıçları ikna etme yoluna değil, Meletos'u yönelttiği suçlamalar üzerinden sorgulama yoluna gitmiştir: önce, gençleri yoldan çıkardığına ilişkin ithamları, ardından da bazı tanrıları tanımadığına ilişkin ithamları Meletos'un verdiği cevaplar doğrultusunda çürütmeye çalışmıştır.⁴ Ardından da kendisinin sürdürdüğü yaşam şeklinin savunusunu yapmıştır: kendisine saygısı olan birisinin yaşamın ve ölümün riskini hesaba katmamasını; kişinin yaptığı işi hakça yapıp yapmadığına önem verilmesi gerektiğini vurgulamış ve yüreksiz biri olarak yaşamaktansa ölümü göze almanın doğru olduğunu göstermeye çalışmıştır (Plat. apol. 28b-d2). Sokrates, *Apologia*'da genel olarak, felsefe yapmaktan vazgeçmediği takdirde ölüme mahkûm edileceğini bildiği halde, felsefe yapmaktan, insanları sınamaktan ve onlara doğruyu göstermekten vazgeçmeyeceğini; insanları para ve şan peşinde koşmamaları ve ruhlarını arındırmaya özen göstermeleri konusunda yüreklendireceğini savunmuştur (Plat. apol. 29c6-30c1).

Ancak, Sokrates kendini felsefi yaşam şeklinin haklılığı üzerinden “savunmuş” olsa da, yapılan oylama sonucunda az bir farkla mahkûmiyetine yönelik oylar daha fazla çıkmıştır.⁵ Sokrates'in davası, yasa tarafından öngörülen kesin bir cezanın olmadığı, aksine davalının cezasının mahkeme tarafından belirleneceği bir dava idi (ἀγὼν τιμητός); bu gibi durumlarda mahkeme, davacı ve davalı tarafından teklif edilen alternatif cezaları değerlendirerek bir seçim yapardı (Burnet 1979: 229). Kendisine layık görülen cezadan korkmadığını, bu nedenle de hapis cezasını ve sürgüne gönderilmeyi kabul etmeyeceğini dile getiren Sokrates (Plat. apol. 37b-e1); Platon, Kriton, Kritoboulos ve Apollodoros'un ısrarıyla beraatine karşılık otuz *mina* ödemeyi de teklif etti (Plat. apol. 38b). Ancak, yargıçların hoşnutsuzluğu üzerine, Sokrates hak ettiğinin “Prytaneion'da yiyip içme cezasına çarptırılmak” olduğunu söyleyince, ölüme mahkûm edilerek zindana atıldı (Diog. Laert. II.42).

³ Diog. Laert. II.40: ἀδικεῖ Σωκράτης, οὗς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσηγούμενος: ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων. τίμημα θάνατος. Ayrıca bk. Plat. apol. 24b7-10; Ksen. mem. I.1.1.

⁴ Bk. Plat. apol. 24c-28a; Burnet 1979: 180 vd. Sokrates'in, “yozlaştırma” suçlamasını reddi, Meletos'u şu sorular yoluyla sorgulamasıyla gerçekleşir: “gençleri kim eğitiyor?” (Plat. apol. 24d-25c) ve “yozlaştırma eylemi isteyerek yapılabilir mi?” (Plat. apol. 25c-26b). Sokrates'in, “dinsizlik” suçlamalarını reddi için bk. Plat. apol. 26b-28a.

⁵ Plat. apol. 36a'da otuz oyun karşı tarafa atılmasıyla Sokrates'in kurtulabileceği ifade edilir. Diog. Laert. II.41 ise, Sokrates'in iki yüz seksen bir oy farkla mahkûm edildiğini belirtir.

Sokrates, ölüme gönderilme kararının onaylanmasından sonra kendi durumunu şu şekilde değerlendirir:

“Her tehlike için, kişiyi ölümün elinden kurtarabilecek pek çok yol vardır, yeter ki o kişinin her şeyi söyleyebilecek ya da yapabilecek kadar ar damarı çatlamış olsun! Bundan, yani ölümden, o kadar da zor değil kaçıp kurtulmak, çok daha zor olan kötülükten kaçıp kurtulmaktır. Zira, o daha hızlı koşar ölümden. Ben, yaşlı ve yavaş biri olarak daha yavaşı tarafından yakalandım, suçlayıcılarım ise becerikli ve hızlı olduklarından daha hızlı olan kötülük tarafından yakalandılar. Ben şimdi sizin tarafınızdan idam cezası hükmü giydirilmiş olarak ayrılıyorum aranızdan, onlar ise hakikat tarafından fesatlığa ve adaletsizliğe mahkûm edilmiş olarak” (Plat. apol. 39a5-b5).

Sokrates, yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere, *Apologia*'da, sürdürdüğü felsefi yaşam şeklini savunmaktan vazgeçmediğini ve bu uğurda ölümü göze aldığını kanıtlamıştır. Çünkü Sokrates'e göre, *Apologia*'da ölüm ya “bir tür uyku” (ύπνος) ya da “ruhun göçmesi”dir (μετοίκησης). İki ihtimali de olumlu bulan Sokrates, özellikle de, eğer ruhun mekân değiştirmesi söz konusu olursa, orada da insanları sınavacağını düşünerek bunu bir kazanç olarak görür (Plat. apol. 40c-41c.). Sokrates'e göre, ölümden korkmak için hiçbir neden yoktur; çünkü, o iyi bir adamın başına yaşarken de öldükten sonra da hiçbir kötülük gelmeyeceğine inanır (Plat. apol. 41d1-2).

Sokrates'in *Phaidon*'daki Savunusu (63e8-69e5)

Ölüm hükmü onanan Sokrates, otuz gün daha yaşamak zorunda kalmıştır (Ksen. mem. IV.8.2); çünkü duruşma Atinalılar'ın Apollon'u kutlamak için Delos'a bir gemi gönderdiği Delos şenlikleri zamanına denk gelmişti ve bu süre içinde gönderilen heyet Delos'tan dönünceye kadar, kentte idam yapılması yasaktı.⁶ Bu süreçte, yani Sokrates'in ölüm hükmünün verildiği ve baldıran zehrini içtiği gün arasındaki zamanda, Sokrates kaçmayı değil, ölümü beklemeyi tercih ederek “Atinalı yargıçların huzurunda” savunduğu (*Apologia*) yaşam şeklini sürdürmeye devam etmiş; dostlarıyla felsefe yaparak, onları sınamak sevdasından vazgeçmemiştir.

Platon'un *Phaidon* adlı eseri; haksız yere ölüme gittiğini söyleyen Ksanthippe'ye “ölümü hak etmiş olmamı mı isterdin” diye yanıt veren Sokrates'in (Diog. Laert. II.35) ölmeden önce neler söylediği ve nasıl öldüğüyle ilgilidir. Başka bir deyişle *Phaidon*, Sokrates'in dostlarıyla yaptığı son felsefi tartışmaları içeren diyalogdur. Bu felsefi tartışmalar sırasında

⁶ Plat. Phaid. 58b1-c5; Ksen. mem. IV.8.2.

orada bizzat bulunan ve yaşananlara tanıklık eden Phaidon⁷, Sokrates'in hayatının son demlerindeki duruşu karşısında hissettiklerini şu etkileyici sözleriyle dile getirir:

“Gerçekten de, oradayken garip duygular içerisindeydim. Dostum olan bir adamın ölümü esnasında orada bulunmama rağmen bende bir acıma duygusu uyanmadı. Çünkü o, tavırla ve sözleriyle mutlu görünüyordu, Ekhekrates; hayatının son deminde öyle korkusuz öyle soylu bir tavır vardı ki, Hades'e giderken tanrısal bir pay ile gitmekte olduğunu ve oraya vardığında bugüne dek hiç kimsenin olmadığı kadar mutlu olacağını o an anladım.” (Plat. Phaid. 58 e1-59 a1)

Phaidon'un yukarıdaki ifadelerinden de anlaşıldığı üzere; Sokrates ölüm karşısında yalnızca “korkusuz” değil, aynı zamanda “istekli”dir ve öte dünyada “daha mutlu” olacağına dair umutludur. Sokrates'in bu kabullenişine ve istekli duruşuna hayret eden Kebes⁸ ve Simmias⁹ şöyle tepki göstermişlerdir:

“Bence Kebes sana itiraz etmekte haklı; çünkü, bizleri ve iyi yöneticiler olarak kabul ettiğin tanrıları kolayca bırakmayı kabulleniyorsun” (Plat. Phaid. 63 a8-9).

Kebes ve Simmias'ın itirazlarının ardından, Sokrates'i bu sefer “dostları huzurunda” savunma yapmaya iten şeyler, ölüm karşısındaki korkusuzluğunun ve gerçekten bilge olan insanların ölümü arzulaması gerektiği yönündeki düşüncesinin, garip karşılanmasıdır. Sokrates, Platon'un *Phaidon* adlı eserinde “dostlarının huzurundaki savunması”na şu sözlerle başlar:

“ἀλλ' ὁμῶν δὴ τοῖς δικασταῖς βούλομαι ἤδη τὸν λόγον ἀποδοῦναι, ὥς μοι φαίνεται εἰκότως ἀνὴρ τῷ ὄντι ἐν φιλοσοφίᾳ διατρέψας τὸν βίον θαρρεῖν μέλλων ἀποθανεῖσθαι καὶ εὐελπίς εἶναι ἐκεῖ μέγιστα οἴσεσθαι ἀγαθὰ ἐπειδὴν τελευτήσῃ. πῶς ἂν οὖν δὴ τοῦθ' οὕτως ἔχοι, ὃ Σιμμία τε καὶ Κέβης, ἐγὼ πειράσομαι φράσαι.”

“Şimdi siz yargıçların huzurunda, bana göre, hayatını gerçekten felsefeyle geçirmiş bir adamın ölmek üzereyken korkuya

⁷ Elisli Phaidon, yurduyla birlikte tutsak alınmış ve berbat bir evde yaşamak zorunda kalmıştır; sadece Sokrates ile ilişki kurmuş, sonunda da Sokrates'in çabasıyla Alkibiades ya da Kriton ve çevresi fidye ödeyip onu kurtarmışlardır. Bundan sonra özgürlüğüne kavuşup kendini felsefeye vermiştir (Diog. Laert., II.105).

⁸ M.Ö. 430-350 yılları arasında yaşamış olan Thebaili Kebes, Philolaos'un öğrencisi olmuştur.

⁹ Thebaili Simmias, Sokrates'in öğrencisi ve Kebes'in arkadaşıdır. İçlerinde *Felsefe* ve *Müzik Üzerine* adlı diyaloglarının da olduğu kayıp yirmi üç eserinin olduğu söylenir (Diog., Laert., II.124).

kavılmamakta ve öldükten sonra oradaki hayatta en büyük iyiliklere kavuşacağını umut etmekte neden haklı olduğunu açıklığa kavuşturmak istiyorum. O halde, Simmias ve Kebes, bu iş nasıl böyle olabilir, anlatmaya çalışacağım” (Plat. Phaid. 63e8-64a3).

Phaidon’daki Savunu’da Birinci Bölüm: Ölüm–Ruhun Bedenden Ayrılışı–Gerçek Bilgelğe Ulaşma

Sokrates savunmasına, gerçek anlamda felsefeyle uğraşanların niçin bizzat “ölmeye” (ἀποθνήσκειν) ve “ölmüş olmaya” (τεθνάναι) hazırlandıklarının¹⁰ anlaşılabilmesi için ölümün ne olduğunu irdelemekle başlar. Ölümü “ruhun bedenden ayrılması”¹¹ ve “bedenden ayrılıp kendi başına kalması”¹² olarak tanımlayan Sokrates, gerçek bir filozofun ölüm

¹⁰ Plat. Phaid. 64a5-6: αὐτοὶ ἐπιτηδεύουσιν ἢ ἀποθνήσκειν τε καὶ τεθνάναι. Platon’un burada kullandığı iki infinitiv arasındaki anlam farkı önemlidir: ἀποθνήσκειν (prae. inf.), “ölmekte olmak”; τεθνάναι (perf. inf.), “ölmek, ölmüş olmak” demektir (krş. Plat. apol. 30c: οὐδ’ εἰ μέλλω πολλάκις τεθνάναι). Geddes, iki infinitiv arasındaki anlam ayrımına şu şekilde belirtir: ἀποθνήσκειν, özgürlüğe kavuşma evresidir; τεθνάναι ise, kesin sonuçtur, yani özgürlüktür (Geddes 1885: 24, n. 64a5). Yani ἀποθνήσκειν bir süreçtir, bu “ölmekte olma” eyleminde yaşama ve ölme aynı anda hissedilir; oysa τεθνάναι “ölmekte olma” eyleminin sonucudur, ruhun bedenden ayrılışı ve bir başına kalışıdır (White 1989: 44). İki infinitiv arasındaki anlam farkı için ayrıca bk. Mouzala 2014: 178-181. Ayrıca bu cümlede Platon’un kullandığı ἐπιτηδεύω fiili “bir şeyin provasını yapmak, bir şeyin alıştırmasını yapmak, bir şeye hazırlanmak” anlamlarına gelir. Burada Platon’un yaptığı ironi göze çarpar: Provası yapılan şey herhangi bir zanaat değil, ölümdür (αὐτοὶ ἐπιτηδεύουσιν ἢ ἀποθνήσκειν τε καὶ τεθνάναι; krş. Plat. Tht. 149a: ἐπιτηδεύω τὴν αὐτὴν τέχνην). Platon’un ölümü filozoflar için bir tür alıştırma olarak gören düşüncesi için ayrıca bk. Cic. Tusc. I,30: *tota enim vita philosophorum, ut ait Socrates, commentatio mortis est* = “Sokrates’in de dediği gibi, filozofların tüm hayatı aslında ölüm için yapılan hazırlıktır”.

¹¹ Plat. Phaid. 64c4-5: ἄρα μὴ ἄλλο τι ἢ τὴν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος ἀπαλλαγὴν; Platon’un ölümü, ruhun bedenden ayrılması olarak tanımlamasına *Gorgias*’ta da rastlanmaktadır: “ölüm, ruh ve bedenin birbirinden ayrılmasından başka bir şey değildir” (Plat. Gorg. 524b2). Burada ayrıca, ψυχή ve σῶμα karşıtlığı oldukça önemlidir: σῶμα yani beden fiziksel olana ilişkin iken, ψυχή yani ruh zihinsel olana ilişkindir; zaten ruh, güce (δύναμις) ve düşünme yetisine (φρόνησις) sahiptir (Plat. Phaid. 70b3-4); filozofun bedenden ayrılıp ruha yönelmesi de bundan ileri gelmektedir.

Ayrıca, bu cümlede “ayrılış” için ἀπαλλαγὴ sözcüğünün seçimi oldukça anlamlıdır. Çünkü, sözcük burada basitçe bir ayrılışı değil; “istenmeyen bir şeyden kurtulma”yı imgelemektedir (Rowe 2001: 137, n. c5).

¹² Plat. Phaid. 64c7-8: ...τὴν ψυχὴν [ἀπὸ] τοῦ σώματος ἀπαλαγείσαν αὐτὴν καθ’ αὐτὴν εἶναι. Bu cümle tartışmanın kilit noktası olan θάνατος kelimesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Buradaki ölüm tanımına göre, ölüm esnasında iki şey gerçekleşir: birincisi, beden ruhtan ayrılıp kendi başına kalır; bu noktada yaşam soluğu dediğimiz ruh, bedeni terk eder ve beden artık bir cesede dönüşür. İkincisi ruh bedenden ayrılıp kendi başına kalır; yani, ruh bedeni terk edip onu bir cesede dönüştürdükten sonra kendi başına kaldığında yaşamaya devam eder. Bu artık yeni bir yaşamdır: ölüm gerçekleştiğinde bir yandan “yok olma” dediğimiz şey gerçekleşirken, bir yandan da “var olma” gerçekleşir.

arayışına girmesini ve kendini olabildiğince bedeninden ayrı tutmasını üç savla temellendirir:

Birincisi; bir filozof yeme, içme, tensel hazlar, göz alıcı elbiseler, ayakkabılar gibi bedene özgü isteklerin peşine düşmez; dolayısıyla filozofun işi, öteki insanlardan farklı olarak, bedenden uzaklaşıp ruha yönelmektir (Plat. Phaid. 64d2-65a2).¹³

İkincisi; görme, duyma ve bedene özgü duyular herhangi bir gerçeklik sağlamadığından “bilgelik elde edilmesi” (τὴν τῆς φρονήσεως¹⁴ κτήσιν) esnasında beden ruhu yanıltır; ruh, gerçeklerle ilgili bir şeyi “mantıkla düşünme” yoluyla elde ettiğine göre, duyma, görme, acı, haz gibi şeyler onu bulandırmadığında ve bedenle olan bağını koparıp kendi kendine kaldığında gerçeğe ulaşır; dolayısıyla filozofun ruhu bedene değer vermez, ondan kaçır ve kendi kendine (αὐτὴ καθ' αὐτήν) kalmanın yolunu arar (Plat. Phaid. 65a9-d3).

Üçüncüsü; “doğrunun kendisi” (δίκαιον αὐτὸ), “güzelin kendisi”, “iyinin kendisi” gibi her bir şeyin “özünü” (ἀπάντων τῆς οὐσίας¹⁵), yani “her bir şeyin kendisini” (αὐτὸ ἕκαστον) araştırmaya kalkışan kişi, bunu tam anlamıyla düşünmeye hazır olduğunda kavrayabilir; bu kişi, bunlar bedensel duyu yoluyla kavranabilen şeyler olmadıkları için,¹⁶ bedeninden

¹³ Bedene özgü hazlar şöyle sınıflandırabilir: 1. Doğadan gelen ve yaşam için zorunlu olan temel hazlar (beslenmek, uyumak gibi); 2. Doğadan gelen ve yaşam için zorunlu olmayan hazlar (tensel hazlar gibi); 3. Ne doğadan gelen ne de zorunlu olan hazlar (süslenme gibi); bk. Olymp. in Phd. 3.5.3-6. Sokrates'in kendisinin de gerçek bir filozofa yakışır şekilde yaşadığı Ksenophon tarafından doğrulanmaktadır: “öyle yaşıyorsun ki, efendisinin hükmü altında böyle yaşasa, bir tek köle bile kalmazdı: en kötü yemekleri yiyorsun, en kötü içkileri içiyorsun, kötü bir manto giymekle kalmıyor yaz kış aynı şeyi giyiyorsun, ayakkabısız ve gömleksiz dolaşıyorsun.” (Ksen. mem. 1.6.2).

¹⁴ “Bilgelik” diye çevirdiğimiz φρόνησις sözcüğü σοφία ile aynı şey değildir. φρόνησις iyi ile kötüyü ayırt etmeye yarayan “pratik zekâ”dır; σοφία gibi geniş kapsamlı bir bilgelik değildir. Daha çok Aristoteles'in üzerinde durduğu φρόνησις kavramı, iyi yaşamak için insanın kendisine iyiyi ve yararlıyı seçebilmesini sağlar. Yani Aristoteles'in deyişiyle φρόνησις'e sahip olan kişi “yerinde karar verebilen kişi”dir (βουλευτικός); ayrıntılı bilgi için bk. Arist. EN 1140a25-35. Aristoteles φρόνησις'i bir bilim (ἐπιστήμη) veya sanat (τέχνη) olarak görmez (EN 1140b3); akıl ile birlikte (μετὰ λόγου) iyi ve kötüyü eyleyen “doğru bir huy” (ἔξις) olarak görür (EN 1140b6-7).

¹⁵ “Her şeyin özünü” olarak çevirdiğimiz οὐσία aslında idealara ilişkin bir kavramdır (krş. Plat. Men. 72b1: μελίτης περὶ οὐσίας ὅτι ποτ' ἐστίν). Burada, her bir şeyin özünü kast edilen, her bir varlığı diğerlerinden ayıran doğasıdır.

¹⁶ Duyular yoluyla algılanabilen nesnelere gerçek idealar değildir; bu nesnelere ideaların kendisinden pay almış bir benzeridir. Nehamas bu durumu şöyle örneklendirir: Helene güzeldir, ama onun güzelliği kusursuz bir güzellik değil, göreceli bir güzelliştir. Yani Helene hem güzeldir, hem de güzel değildir. Çünkü başka birinin güzelliğiyle kıyaslandığında güzel diye nitelendirilebilir; ancak, güzelliğin ideasıyla kıyaslandığında

olabildiğince uzaklaşır ve salt düşünme yoluyla (εἰλικρινεῖ τῆ διανοία) varlıkların her birinin hiçbir şeyle karışmamış salt halini (αὐτὸ καθ' αὐτὸ εἰλικρινές ἕκαστον...τῶν ὄντων) arar ve gerçeğe (τοῦ ὄντος) bu şekilde ulaşır (Plat. Phaid. 65d4-66a10). Çünkü beden, insanı hastalıklarla ve ihtiyaçlarla meşgul eder; ayrıca, tutkularla, arzularla, korkularla, her türlü imge ve saçmalıklarla doldurarak doğru bir şekilde düşünmeye engel olur (Plat. Phaid. 66b9-c5).

Yukarıda ifade ettiğimiz üç temellendirmeye birlikte Sokrates'in ruh-beden-ölüm ilişkisinin birbiriyle olan bağıntısı ortaya çıkmış olur ve dolayısıyla *Phaidon*'daki "savunusu" anlam kazanır:

“ἀλλὰ τῷ ὄντι ἡμῖν δέδεικται ὅτι, εἰ μέλλομέν ποτε καθαρῶς τι εἶσεσθαι, ἀπαλλακτέον αὐτοῦ καὶ αὐτῆ τῆ ψυχῆ θεατέον αὐτὰ τὰ πράγματα: καὶ τότε, ὡς εἴκεν, ἡμῖν ἔσται οὗ ἐπιθυμοῦμέν τε καὶ φαμεν ἐρασταὶ εἶναι, φρονήσεως, ἐπειδὴν τελευτήσωμεν, ὡς ὁ λόγος σημαίνει, ζῶσιν δὲ οὐ. εἰ γὰρ μὴ οἷόν τε μετὰ τοῦ σώματος μηδὲν καθαρῶς γνῶναι, δυοῖν θάτερον, ἢ οὐδαμοῦ ἔστιν κτήσασθαι τὸ εἰδέναι ἢ τελευτήσασιν: τότε γὰρ αὐτῆ καθ' αὐτὴν ἡ ψυχὴ ἔσται χωρὶς τοῦ σώματος, πρότερον δ' οὐ.”

“O halde anlıyoruz ki, eğer bir şeyi salt haliyle bilmeyi kafamıza koyduysak, bedenden ayrılmalıyız ve şeylerin kendilerini yalnız ruhla görmeliyiz. İşte o zaman, arzuladığımız ve sevdalısı olduğumuzu söylediğimiz bilgelik bizim olacaktır, yani tartışmamızın da gösterdiği gibi öldükten sonra, yaşarken değil. Madem bedenle birlikte hiçbir şeyi salt haliyle kavramak mümkün değil, o zaman ikisinden biri: ya bilmek hiçbir şekilde mümkün değildir ya da ölünce mümkündür; çünkü ruh ancak o zaman bedenden ayrı, bir başına kalır, daha öncesinde değil” (Plat. Phaid. 66d8-67a2).

O halde, Sokrates'in buradaki ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, dostlarına yaptığı savunmasındaki felsefi savları şu şekilde özetlenebilir:

- Gerçek bir filozof varlıkların özünü, yani her bir şeyin kendisini ve hiçbir şeyle karışmamış halini kavramak ister.

---

güzel değildir (Nehamas 1999: 171-191). Platon'un idealer kuramına göre; duyular yoluyla algılanabilen tüm nesnelere kusurludur, bu nesnelere duruma göre bazen algıladığımız gibidir bazen değildir. Algıladıklarımız, nesnelere idealardan pay almış benzerleri olduğu için kimi zaman yanıltıcıdır. Çünkü, bunlar idealardan pay alarak onlara benzeyen şeylerdir ancak idealer gibi “kusursuz” değildir (Bu “kusursuzluk” tanımı için bk. Owen 1957: 103-111). Herakleitosçu düşüncenin etkisinde olan Platon'a göre duyular sürekli bir akış içerisinde olduğundan idealeri algılayamaz, çünkü X t1 zamanında X iken, t2 zamanında X olmayı bırakır ve Y olur. Bu durumda nesnelere sürekli bir karşıtlıklar döngüsü içerisinde kalırlar.

• Bu kavrayışın tam anlamda gerçekleşebilmesi için ruhun bir başına kalması gerekir. Çünkü bedensel hazlar, ihtiyaçlar ona engel olur ve bedensel duyular onu yanıltır. Bu durumda ruhun bedenden kurtulması gerekir.

• Ruhun bedenden kurtulmasının en kesin yolu ölümdür. Çünkü ölüm, ruhun bedenden ayrılmasını ve kendi başına kalmasını sağlayan bir araçtır.

• O halde, filozofların salt bilgeliğe kavuşacakları yer olan Hades'e giderken ölümden korkmaları mantıklı değildir. Çünkü, ölüm bir kurtuluş ve ölümsüzlüğe giden yolda bir basamaktır.

Phaidon'daki Savunu'da İkinci Bölüm: Ölüm-Arınma İlişkisi

Sokrates *Phaidon*'daki savunmasının devamında, bir filozofun niçin ölümden korkmaması gerektiğine açıklık getirmeye çalışırken, filozofun kavuşmayı arzuladığı gerçek bilgeliğe ulaşma aracı olarak gördüğü “ölüm”ün haklılığını aynı zamanda “arınma”yla (κάθαρσις) ilişkili olarak değerlendirir:

“κάθαρσις δὲ εἶναι ἄρα οὐ τοῦτο συμβαίνει, ὅπερ πάλαι ἐν τῷ λόγῳ λέγεται, τὸ χωρίζειν ὅτι μάλιστα ἀπὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν καὶ ἐθίσει αὐτὴν καθ' αὐτὴν πανταχόθεν ἐκ τοῦ σώματος συναγεῖρεσθαί τε καὶ ἀθροίζεσθαι, καὶ οἰκεῖν κατὰ τὸ δυνατόν καὶ ἐν τῷ νῦν παρόντι καὶ ἐν τῷ ἔπειτα μόνην καθ' αὐτὴν, ἐκλυομένην ὥσπερ ἐκ δεσμῶν ἐκ τοῦ σώματος;”

“Peki arınma şu değil de nedir: konuşmamızda önceden de söylediğimiz gibi ruhu olabildiğince bedenden uzak tutmak ve onu kendi kendine beden her bir noktasından toplanmaya ve kendini bulmaya alıştırmak, ayrıca elden geldiğince, onu sanki zincirlerinden çözülmüş gibi bedenden kurtulmuş olarak şimdi ve sonrasında bir başına yaşamaya alıştırmak?” (Plat. Phaid. 67c5-d2).¹⁷

Sokrates'in “arınma”ya ilişkin bu ifadelerinden, ruhun bedenden ayrılma evresi olarak görülen ölümün bir tür arınma olduğu anlaşılmalıdır. Damaskios'un da ifade ettiği gibi, “ayrılma, arınma ile aynı şey değildir; hatta beden ruhtan ayrıldığında kirlenir” (Dam. I.126 vd.).

¹⁷ Ruh ilk önce, bedende kendine bir görüntü yaratır; ikinci adım olarak bedende vücut bulan siluetiyle kendine benzerliğinden ötürü ortak duyuma sahip olur ve ardından bedene nüfuz eder, parçalara ayrılır ve en sonunda artık bütünlüğünü tamamıyla kaybeder. Arınmayla birlikte kendini beden her bir yanından toplar, ortak duyumdan uzaklaşır, bedende vücut bulan siluetini yok ederek ve sadece “bir başına” kalarak baştaki yaşamına geri döner (Dam. I.128).

Çünkü ölümlerle birlikte, bedeninin tanrısal yanı olan ruh ayrılır ve beden artık bir cesede dönüşür.¹⁸

Sokrates'e göre, "arınma" bedene özgü şeylerden olabildiğince kurtulmadır. Sokrates, bedene özgü saçmalıklardan kurtulup arındığımız zaman (καθαροὶ ἀπαλλαττόμενοι τῆς τοῦ σώματος ἀφροσύνης) her bir şeyi hiçbir şeyle karışmamış haliyle kavrayabileceğimizi söyler; çünkü ona göre, arınmamış birinin arınmış bir şeyi elde etmesi mümkün değildir (Plat. Phaid. 67a7-b2). Bu durumda, gerçek bilgelige ulaşmanın yolu, ruhun arınmasından, yani bedenle olan ilişkisini olabildiğince koparmasından geçer. Buradan anlaşılan o'dur ki, Platon'un Pythagorasçılar'ın etkisinde kalarak kullandığı "arınma" sözcüğü dinsel bir nosyonu değil, bilgelige giden yolda epistemolojik bir hazırlığı kastetmektedir (White 2006: 451, n. 43).

Zira, yalnızca filozoflara özgü erdemler olan cesaret (ἀνδρεία), ölçülülük (σωφροσύνη), adalet (δικαιοσύνη) ve bilgelik (φρόνησις) ise, bir tür "arınma yolu"dur (καθαρότης) (Plat. Phaid. 69c1). Bu erdemler, gerçek filozoflara özgü erdemler olduklarına göre, arınmış olan kişiler, yalnızca filozoflar olabilirler (Plat. Phaid. 69d1). Buradan anlaşılan o'dur ki, "arınma" ölümlerle sağlanan bir şey değil; bedensel arzuların ziyade felsefeye adanmış bir yaşamın öncülüğünde gerçekleşen bir kazanımdır (Dorter 1976: 301).

Sokrates *Phaidon*'daki savunmasının sonunda ölüme "arınmış" olarak hazırlanmanın ancak gerçek filozofların işi olduğunu vurgularken, yine kendi ölümünün haklılığını kanıtlamak için gizemlere ermeden, günahkâr bir halde Hades'e varan kişilerin orada çamurda yatacağını; öte yandan, arınmış ve gizemlere ermiş bir halde oraya varanların, tanrılarla birlikte (μετὰ θεῶν) olacağını ifade ederek (Plat. Phaid. 69c5-7),¹⁹ gerçek bir filozof için ölümün bir "kazanç" olduğunu doğrular ve savunmasının kapanışını şöyle yapar:

"Ben de ömrüm boyunca, elimden geldiğince hiçbir şeyi atlamamaya çalıştım ve hatta her şekilde onlardan biri olmak için çabaladım; doğru

¹⁸ Bk. Iamb. myst. 6.1.13-16: "Ἐτι τοίνυν τῶν μὲν ἀνθρωπείων σωμάτων, ἐπειδὴν ἀπολίπη αὐτὰ ἡ ψυχὴ, οὐχ ὅσιον θιγγάνειν (τῆς γὰρ θείας ζωῆς ἵχνος τι ἢ εἶδωλον ἢ ἔμβασιν ἐναποσβέννεται ἐν τῷ σώματι κατὰ τὸν θάνατον) = "Ruh bedenden çıktıktan sonra, insan bedenine artık dokunulmaz; çünkü ölümlerle birlikte bedende tanrısal yaşama dair ne bir iz ne bir görüntü ne de bir işaret kalır".

¹⁹ Platon her ne kadar geleneksel din terminolojisini kullanmış olsa da, aslında onu geleneksel bağlamda kullanmadığı görülmektedir. Onun asıl amacı gizemler mitini kullanarak "ruhun ölümsüzlüğü" savını güçlendirmektir (White 1989: 43). Ayrıca, Platon'un öte dünya anlayışının geleneksel yer altı söylenceleriyle birebir örtüşmediği, onun Hades'i "ideaların olduğu bir alan" olarak gördüğü düşünülmektedir (bk. Dorter 1976: 299 vd.).

bir şekilde çaba gösterdim mi ya da başardım mı başaramadım mı, artık orasını tanrı isterse Hades'e gidince göreceğiz, zannedersem kısa bir süre sonra. Simmias ve Kebes, sizleri ve buradaki yöneticileri bırakıp giderken üzülmemenin ve kızgın olmamamın benim için ne denli mantıklı olduğunu işte bu şekilde savunuyorum. Çünkü orada da en az buradakiler kadar iyi yöneticilere ve dostlara kavuşacağıma inanıyorum (çoğunluk buna inanmaz). Savunmamda, sizi Atinalı yargıçları ikna ettiğimden daha iyi ikna edebildiysem, ne iyi" (Plat. Phaid. 69d3-e5).

Sonuç: Ölümün Haklılığı

Platon'un *Phaidon*'unda gerçek bir filozof için ölümün haklılığı iki yönlü olarak kanıtlanmıştır. Birincisi; Sokrates'e göre, her bir şeyin özünü, hiçbir şeyle karışmamış halini elde etmek, yani gerçek bilgelige ulaşmak için ruhun bir başına kalması ve bedene özgü şeylerden kurtulması gerekir. Ruhun bedenden ayrılmasının en kesin yolu ise, ölümdür. Ölümle birlikte ruh bedenden ayrılır ve bir başına kalır. Ruhu kurtarmak, yani bedenden ayırmak ise, gerçekten bilgelik sevdalısı olan filozofların işidir. Dolayısıyla, filozoflar yaşarken bile ölümü arzular ve ölümün hazırlığını yaparlar. Çünkü ölüm bir son değil, ölümsüzlüğe giden yolda bir başlangıçtır. İkincisi; filozoflar cesaret, ölçülülük, adalet ve bilgelik erdemine sahip kişilerdir. Bu erdemler ise arınmanın temelini oluştururlar. Dolayısıyla ölümsüzlüğe giden yolda bu erdemlere gerçek anlamda sahip olan filozoflar, ölmeden önce arınmış olurlar. Arınmış olarak Hades'e gidenler, orada tanrılarla birlikte olacağından, onlar için ölüm "arzulanabilir" bir şeydir. Görüldüğü üzere, Sokrates "amacına gidecek kesin bir yol" (ἀτράποϛ) olarak gördüğü ölüm karşısındaki duruşunun doğruluğunu baldıran zehrini içmeden önce dostlarına kanıtlamış olur.

Atinalı yargıçların huzurunda yaptığı savunmasında (*Apologia*), kendi yaşam şeklini savunan ve insanların doğruyu çıkarıp bulmalarını sağlama misyonundan ödün vermeyen Sokrates; dostları huzurunda yaptığı savunmasında (*Phaidon*), ruhun ölümsüzlüğünü, ölümden sonra bedeninden kurtulmuş ve arınmış ruh için daha iyi bir hayat olduğunu göstermeye çalışarak, insanların kötü bir şey olarak gördükleri ölümün aslında öyle olmadığını vurgular. Sokrates'in *Phaidon*'da yaptığı bu savunma, felsefi yaşamın tutkulu bir savunusundan başka bir şey değildir.

KISALTMALAR VE KAYNAKÇA

- Arist. EN: Aristoteles, *Ethica Nicomachea* = J. Bywater (ed.), *Aristotelis ethica Nicomachea*, Oxford: Clarendon Press, 1894; Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev.: S. Babür, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2009.
- Burnet 1979: J. Burnet, *Plato's Euthyphro, Apology of Socrates and Crito*, Oxford: Oxford University Press, 1979.
- Cic. Tusc.: Cicero, *Tusculanae disputationes* = M. Pohlenz (ed.), *M. Tullius Cicero: Tusculanae disputationes*, Leipzig: Teubner, 1918.
- Dam.: Damaskios, *In Platonis Phaedonem commentaria = The Greek Commentaries on Plato's Phaedo*, vol. II, trans. by L. G. Westerink, Amsterdam: North-Holland, 1977.
- Diog. Laert.: Diogenes Laertios = R. D. Hicks (ed.), *Diogenes Laertius: Lives of Eminent Philosophers*, Cambridge: Harvard University Press, 1972; Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşam ve Öğretileri*, çev.: C. Şentuna, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Dorter 1976: K. Dorter, "Plato's Image of Immortality", *The Philosophical Quarterly* 26, 1976, 295-304.
- Geddes 1885: W. D. Geddes, *Platonis Phaedo: The Phaedo of Plato*, London: MacMillan, 1885.
- Iamb. myst.: Iamblikhos, *De mysteriis* = G. Parthey (ed.), *Iamblichi de mysteriis*, Berlin, 1857.
- Ksen. apol.: Ksenophon, *Apologia* = E. C. Marchant (ed.), *Xenophontis opera omnia*, vol. II, Oxford: Clarendon Press, 1921.
- Ksen. mem.: Ksenophon, *Memorabilia* = E. C. Marchant (ed.), *Xenophontis opera omnia*, vol. II, Oxford: Clarendon Press, 1921; Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, çev.: C. Şentuna, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.
- Mouzala 2014: M. G. Mouzala, "Olympiodorus and Damascius on the Philosopher's Practice of Dying in Plato's Phaedo", *Peitho: Examina Antiqua* 1/5, 2014, 177-198.

- Nehamas 1999: A. Nehamas, "Plato on the Imperfection of the Sensible World", şurada: G. Fine (ed.), *Plato I: Metaphysics and Epistemology*, Oxford: Oxford University Press 1999, 171-191.
- Olym. in Phd.: Olympiodoros, *In Platonis Phaedonem commentaria* = W. Norvin (ed.), *Olympiodori Philosophi in Platonis Phaedonem Commentaria*, Leipzig: Teubner, 1913.
- Owen 1957: G. E. L. Owen, "A Proof in the Peri Ideon", *Journal of Hellenic Studies* 77, 1957, 103-111.
- Plat. apol.: Platon, *Apologia* = *Sokrates'in Savunması*, çev.: E. Gören, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2006.
- Plat. Gorg.: Platon, *Gorgias* = J. Burnet (ed.), *Platonis opera*, vol. III, Oxford: Oxford University Press, 1903; Platon, *Gorgias*, çev.: M. Rifat – S. Rifat, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Plat. Men.: Platon, *Menon* = J. Burnet (ed.), *Platonis opera*, vol. III, Oxford: Oxford University Press, 1903; Platon, *Menon*, çev.: A. Cemgil, İstanbul: Maarif Matbaası, 1942.
- Plat. Phaid.: Platon, *Phaidon* = J. Burnet (ed.), *Platonis opera*, vol. I, Oxford: Oxford University Press, 1903.
- Plat. Tht.: Platon, *Theaitetos* = J. Burnet (ed.), *Platonis opera*, vol. I, Oxford: Oxford University Press, 1903.
- Rowe 2001: C. Rowe, *Plato: Phaedo*, Cambridge University Press 2001.
- White 1989: D. A. White, *Myth and Metaphysics in Plato's Phaedo*, Selinsgrove: Susquehanna University Press, 1989.
- White 2006: F. C. White, "Socrates, Philosophers and Death: Two Contrasting Arguments in Plato's Phaedo", *The Classical Quarterly* 56/2, 2006, 445-458.

